

14. YÜZYIL ALMAN HACILARIN SEYAHATNAMELERİNDE RODOS VE ÇEVRESİ*

Zeynep İNAN ALİYAZICIOĞLU**

Öz: Erken Orta Çağ'dan itibaren Kudüs, Avrupalı Hristiyanlar için önemli bir hac merkeziydi. 14. yüzyılda dört Alman hacı seyyah Kudüs'e gidişleri ve memleketlerine dönüşleri sırasında başta Rodos ve Girit olmak üzere çeşitli Ege adalarında bulunmuşlardır. Wilhelm von Boldensele 1335'te Kudüs'e giderken Ege sahillerini, Girit, Rodos ve Kıbrıs adalarını ziyaret ederek bölge hakkında kısa betimlemeler kaleme almıştır. Aynı tarihte Alman hacı seyyah Ludolf von Sudheim da Boldensele'nin hac güzergahı üzerinden Kutsal Topraklara varmıştır. Sudheim, eserinde Rodos ve çevresine dair daha detaylı malumat vermiştir. 1385 yılında Lorenz Egen ve Peter Sparnau Kudüs'ten Avrupa'ya dönüş yolunda Rodos'u ziyaret etmiş ve Anadolu'nun Ege kıyısı boyunca ilerleyerek Bizans başkentine varmıştır. Mezkûr hacılar Rodos ve çevresine dair dönemin siyasi yapısı, bölgedeki halkın günlük yaşamı, nüfusu, dini yapısı ve Rodos adasının savunması, stratejik durumu hakkında okuyucuya bilgi vermiştir. Bu çalışmada 14. yüzyılda Alman seyyahların hac güzergahlarında uğradıkları Rodos Adası ve çevresine dair seyahatnamelerinde verdikleri betimlemeler incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rodos, Boldensele, Sudheim, Lorenz Egen, Peter Sparnau.

RHODES AND ITS ENVIRONMENT IN THE TRAVEL REPORT OF THE 14TH CENTURY GERMAN PILGRIMS

Abstract: Since the early Middle Ages, Jerusalem was an important pilgrimage center for European Christians. In the 14th century, four German pilgrims visited various Aegean islands, mainly Rhodes and Crete, while on their way to Jerusalem and while returning to Europe. Wilhelm von Boldensele visited the Aegean coasts, Crete, Rhodes and

* Bu çalışma, 19-21 Ekim 2017 tarihinde İzmir'de düzenlenen *Uluslararası Ege Adaları Sempozyumu* 'nda aynı başlıkla sunulan tebliğın gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

** Dr., zeynepinanaliyazicioglu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6993-5512.

Cyprus islands on his way to Jerusalem in 1335 and wrote short descriptions about the region. On the same date, the German pilgrim traveler Ludolf von Sudheim also arrived in the Holy Land on Boldensele's pilgrimage route. Sudheim gave more detailed information about Rhodes and its surroundings in his work. In 1385, Lorenz Egen and Peter Sparnau visited Rhodes on the way back to Europe from Jerusalem and reached the Byzantine capital by moving along the Aegean coast of Anatolia. The aforementioned pilgrims informed the reader about the political structure of the period in Rhodes and its environs, the daily life of the people in the region, its population, religious structure, the defense and strategic situation of the island of Rhodes. In this study, the descriptions given by German travelers in their travel books about the island of Rhodes and its surroundings, which they visited on the pilgrimage route in the 14th century, were examined.

Key Words: Rhodes, Boldensele, Sudheim, Lorenz Egen, Peter Sparnau.

Giriş

Hristiyan inancına göre insan, yaşamı boyunca uzak bir bölgeye özellikle de ilahi görülen Kudüs'e hac seyahati gerçekleştirmelidir. Her Hristiyan bir *peregrinatio* (yaşadığı yerden ayrılıp ilah sevgisi için seyahat eden) olarak hayatı boyunca en az bir kez bu görevi yerine getirmelidir. Avrupa'da ilk hac deneyimi 4. yüzyılda Roma'da havarilerin mezarları üzerine inşa edilen büyük kiliselerin ziyaretleriyle başlamıştır ve Orta Çağ boyunca Roma, Hristiyan hacıların uğrak yeri olmuştur. Aynı dönemde Bizans imparatoru Konstantin (306-337), Kudüs'te İsa Peygamberin mezarı üzerine büyük bir Bazilika, yine bölgede kutsal yerlerde önemli kiliseler inşa ettirerek şehri, Hristiyan hacıların ziyaret yeri haline getirmiştir. Roma ile karşılaştırıldığında Kudüs, Avrupalı hacı adayları için çok uzak, pahalı ve tehlikeli bir girişim olmasına rağmen, 4. yüzyıldan itibaren önemli bir dini merkez olmuştur. Papalığın gücü ve otoritesi Kudüs'te şüpheli görüldüğü için Orta Çağ boyunca Roma, Kudüs'e hacca gidenlerle mücadele etmiştir. 7. yüzyılda Kutsal Topraklar'da İslam hakimiyeti kurulana kadar Avrupa'dan bölgeye giden hacıların sayısı tam olarak bilinmemektedir. Ancak bu sayının çok az olduğu tahmin edilmektedir. İslam hakimiyeti zamanında Yakın Doğu ile yapılan ticaret sayesinde bölgeyle ilişkiler gelişmiş, Haçlı Devletleri (1099-1291) zamanında ise Kutsal Topraklara giden hacıların sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. Avrupalı Hristiyanlar için Roma ve Kudüs'ten sonra üçüncü bir hac hedefi Santiago de Compostella'daki Jakob'un mezarıdır. Compestella; Roma ve Kudüs'e göre

kısmen daha geç inşa edilmişse de yıllarca Batılılara önemli bir dini merkez olarak hizmet vermiştir.¹

Orta Çağ boyunca Avrupa'daki memleketlerinden Kudüs'e gitmek isteyen Hristiyan hacıların ilk durağı Venedik'ti. Genel olarak Venedik'e ulaşan hacı adayları bir gemi sahibiyle anlaşarak hac yolculuğuna çıkarlardı. 11. yüzyılın sonlarında Arapların güneydoğu İtalya'yı kaybetmelerinden sonra Girit, Rodos ve Kıbrıs üzerinde Doğu'ya ulaşan deniz yolu açılmış ve bu güzergahta İtalyan armatörler Hristiyan hacıları ve Haçlı şövalyelerinin ulaşımını üstlenmişlerdi. Mezkûr hac güzergahında gemi sahipleri, hacıların ulaşımından, güvenliğinden ve iaşesinden sorumluydular. Hacıların hakları armatör şirketleriyle yaptıkları antlaşmalarla garanti altına alınıyordu. Hacıların İtalya limanlarından deniz yolculuğu genelde bahar aylarında başlıyor ve yaklaşık iki ay sürüyordu. Orta Çağ boyunca Dalmaçya kıyılarından, Yunan ve Türk ülkelerinin sahilleri boyunca seyahat eden hacılar Ege Denizi'nde pek çok adayı geçerek özellikle de Girit, Rodos, Kıbrıs adalarında kısa süreliğine konaklayarak Yafa şehrine varıyordu. Yafa'dan sonra Kutsal Topraklar'a giren hacılar dönüşte aynı güzergahı ya da Suriye, Anadolu ve Balkanlar üzerinden karayolunu kullanarak Avrupa'ya ulaşıyorlardı.² Bu çalışmada 14. yüzyılda Avrupa'nın farklı merkezlerinden Kudüs'e gitmek amacıyla yola çıkan dört Alman hacının yol güzergahında konakladıkları Rodos Adası ve çevresine dair seyahatname türü eserlerinde verdikleri bilgiler incelenmeye çalışılacaktır.

1) Rodos

Avrupa'dan Kutsal Topraklara uzanan hac güzergahında Rodos, Orta Çağ boyunca Batılılar için önemli bir durak olmuştur. Ada, stratejik konumu, iklim şartlarının uygunluğu, topraklarının verimliliği ve tarihiyle pek çok gezginin dikkatini çekmiştir. Antik Çağ'dan itibaren önemli bir yerleşim yeri olan Rodos, 7. yüzyılda kısa süren bir Arap hakimiyeti dönemi dışında 1204'e kadar Bizans İmparatorluğu'nun bir parçası olarak varlığını

¹ Gerhard Wolf, "Deutschsprachige Reiseberichte des 14. und 15. Jahrhunderts: Formen und Funktionen einer hybriden Gattung", *Deutsches Literatur-Lexikon: Das Mittelalter, Autoren und Werke nach Themenkreisen und Gattungen*, ed. Wolfgang Achnitz, Berlin, Boston 2012, s. ix.

² Maria Christine Meindl, "Wenn einer eine Reise tut, dann kann er was erzählen." (*Matthias Claudius*): *Das Heilige Land in spätmittelalterlichen Reiseberichten*, Wien 2010, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 11; Andres Betschart, *Zwischen zwei Welten: Illustrationen in Berichten westeuropäischer Jerusalemreisender des 15. und 16. Jahrhunderts*, Würzburg 1996, s. 43; Reinhold Röhrich, *Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande*, 1990, s. 16.

sürdürmüştür.³ 14. yüzyılın başlarında Bizanslılar, Venedikliler, Cenevizliler ve Türkler, stratejik konumu ve verimli toprakları nedeniyle Rodos adasıyla yakından ilgilenmişlerdir. 13. yüzyılın sonlarında Rodos, Bizans İmparatorluğu'na bağlı olmasına rağmen Türk akınları ve Venedik'in saldırganlığı nedeniyle Bizans imparatoru VIII. Mikhail (1259-1282), 1278 yılı dolaylarında adaya vali olarak Cenevizli korsan Giovanni dello Cavo'yu atamıştır. Cavo, Türk korsanlarının adaya saldırılarını durduramamış, Rodos'un doğu kısmını Türklere terk etmek zorunda kalmıştır. Daha sonra Bizans imparatoru VIII. Mikhail, Cavo'nun yerine Rodos Adası'nın idaresine Cenevizli korsanlar Andrea Moresco ve kardeşi Ludovico'yu atamıştır.⁴

14. yüzyılın başlarında Rodos'a, Kudüs'ten gelen Hospitalier⁵ tarikatı hâkim olmuştur. 1305 yılında Hospitalier tarikatının başına Fulk de Villaret geçmiştir. Tarikatın Üstad-ı Azamı Villaret ile daha sonra Bizans imparatoru tarafından Rodos valiliğine atanan Moresco ve Ludovico'nun amcaları Vignoli dei Vignoli arasında 27 Mayıs 1306 tarihinde bir antlaşma yapılmıştır. Bu sırada Vignoli Bizans imparatorunun emriyle Kos ve Leros adalarını elinde tutuyor ve Rodos'ta malikanesini idare ediyordu. İki taraf arasında yapılan antlaşmaya göre Rodos, Kos ve Leros adalarının yönetimi Hospitalier tarikatına verilirken Vignoli; Leros, Rodos'ta ve diğer adalardaki malikanelerini elinde tutmaya devam edecek ve Rodos dışındaki adalardaki haklarını artıracaktır. Rodos Adası'nın alınması halinde ele geçen ganimetin üçte biri Vignolo'ya verilecek, üçte ikisi Hospitalier tarikatına kalacaktır. 1306'da Hospitalier tarikatı ve Vignoli iş birliğindeki donanma Rodos Adası'na ilk saldırısını gerçekleştirmiştir, ancak bu girişim sonuçsuz

³ J. P. A. Van der Vin, *Travellers to Greece and Constantinople: Ancient Monuments and Old Traditions in Medieval Travellers' Tales*, Volume I, İstanbul 1980, s. 242 vd.

⁴ Helen Nicholson, *The Knights Hospitaller*, Woodbridge 2001, s. 46.

⁵ Hospitalier tarikatı 1070 dolaylarında Kudüs'te Amalfi'li tüccarlar tarafından Hristiyan hacılara sağlık alanında hizmet vermek amacıyla kurulmuştur. I. Haçlı Seferinden sonra bu hayır kurumu 1113'te papalığın himayesine girmiş ve askeri bir karaktere bürünmüştür. Avrupa'nın pek çok şehriden tarikata maddi yardım toplanmıştır. Özellikle Kudüs'te Haçlı Krallığı kurulduktan sonra gücünü artıran tarikat binden fazla hastanın tedavi edilebileceği bir hastane ve katedral inşa ettirmiştir. Tarikat bu yapıları Saint Jean Baptist (Aziz Vaftizci Yahya)'e adanmış ve bundan böyle tarikat Saint Jean adıyla anılmaya başlanmıştır. Kenneth Meyer Setton, *A History of the Crusades: The Fourteenth and Fifteenth Centuries*, Vol. III, Madison, Wisconsin 1975, s. 278; Ebru Altan, "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", *Bellekten*, LXVI/245, (2002), s. 89; Sayime Durmaz, "Kuruluş Sürecinden Malta Kuşatmasına Hospitalier Şövalye Tarikatı", *2. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu, (1-4 Kasım 2013), Bildiriler Cilt I*, Ed. Cihan Yemişçi ve diğ., Bodrum 2015, s. 466 vd.

kalmıştır. Rodos kuşatması sırasında Fulk de Villaret Avrupa'dan Papa V. Clemens (1305-1314)'ten bir Haçlı Seferi düzenlenmesi talebinde bulunmuştur. Villaret, 1307'nin Mart'ında Bizans imparatoru II. Andronikos (1282-1328)'a elçi göndererek Rodos'un kendisine verilmesini istemiştir. Ancak bu isteği reddedilmiştir. Bizans, adayı yeterince savunamayınca 15 Ağustos 1309'da ada, Hospitalier tarikatının eline geçmiştir. Hospitalier tarikatı, Rodos'u ele geçirerek Doğu'da güçlü bir konuma yükselmiştir. Tarikat, adayı 1522'ye kadar yönetmiş, bu süreçte adada önemli imar faaliyetlerinde bulunmuştur.⁶ Bu çalışmada ele alınan dört Alman hacı seyyah, Hospitalier idaresindeki Rodos'u ziyaret etmiş ve onlarla görüşme fırsatı bulmuştur.

2) Wilhelm von Boldensele

Yaşamına dair çok fazla bilgi bulunmayan Wilhelm von Boldensele Minden'de St. Paul'da Dominikan rahibiyken 1330 yılında kendi isteğiyle manastırdan ayrılmıştır. 1332 ve 1333 yıllarında Kutsal Topraklar'a bir hac seyahatini gerçekleştirmiştir. 1337 ya da 1338 yılında seyahatnamesinin yayımlanmasından kısa bir süre sonra Köln'de bir Dominikan manastırında hayata gözlerini kapamıştır.⁷ Boldensele'nin hayatında Doğu seyahati ve hac yolunda gördüğü, yaşadığı olayları ve izlenimlerini anlatan eseri önemli bir yer tutar. Onun, Kutsal Topraklar'ı hedef alan seyahati İtalya'da başlamıştır. Deniz yoluyla Korsika, Sardunya ve Sicilya'nın yakınlarından geçen Alman hacı seyyah Yunan yarımadası boyunca ilerlemiş Atina, Sakız Adası, İzmir, Rodos, Kıbrıs üzerinde Yafa'ya ulaşmıştır, oradan Sur şehrine sonra da Akka, Gazze, Kahire, Sina, Kudüs, Şam'a gitmiştir. Beyrut'tan yine deniz yoluyla Avrupa'ya dönmüştür. Doğu'daki Hristiyanlara, Müslüman baskısına karşı yeni bir Haçlı Seferi düzenleneceği konusunda telkinler vermiş ardından Avrupa'ya döndüğünde çevresindeki yöneticilere yeni bir Haçlı Seferi çağrısında bulunmuştur.⁸

Boldensele'nin seyahatname türü eserini kaleme almasında, yanında kaldığı piskopos Elias Talleyrand de Périgord'un (daha sonra kardinal olmuş ve yeni bir Haçlı Seferi'nin en önemli savunucusu olmuştur) önemli bir yeri vardır. Talleyrand'ın tavsiyesiyle müellif 1337'de dini duygularını ön planda

⁶ Nicholson, a.g.e., s. 47; Jonathan Riley-Smith, *The Knights Hospitaller in the Levant, c. 1070-1309*, London 2012, s. 223, 224.

⁷ Gabriele Schwarz, "Boldensele, Wilhelm von", *Neue Deutsche Biographie*, 2 (1955), s. 430; Wilhelm von Heyd, "Boldensele, Wilhelm von", *Allgemeine Deutsche Biographie*, 3 (1876), s. 96, 97.

⁸ Röchricht, *Deutsche Pilgerreisen*, s. 89; Lahrkamp, s. 317, 320.

tutarak eserini Latince yazmıştır.⁹ Eser, o döneme kadar bilinmeyen bölgeler, halklar, hayvanlar, sanat eserleri vb konularda bilgi vermesi açısından önem taşımışsa da Van der Vin'e göre Boldensele eserinde yeni bir şey söylememiştir. Ona göre, müellifin gezip gördüğü yerlerin antik kalıntıları hakkında bilgi vermemesi eserin önemli bir eksikliğidir. Alman hacı seyyahın eseri yayımlandıktan kısa bir süre sonra büyük ilgi görmüş bu nedenle Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde eserin el yazması nüshaları dolaşmıştır. Boldensele'nin seyahatnamesi, 1351'de Fransızcaya tercüme edilmiştir. Eser sonraki seyyah yazarlar için önemli bir kaynak niteliğindedir. Ludolf von Sudheim ve John Mandeville büyük ölçüde bu eseri alıntılarını yapmışlardır.¹⁰ Eserin çeşitli Almanca çevirileri de mevcuttur.

Alman hacı seyyah Boldensele, seyahatnamesinde Ege kıyıları ve adaları hakkında yüzeysel bilgiler vermiştir. Müellif İzmir'e vardıkdan sonra özellikle Anadolu kıyıları ve kâfir olarak tanımladığı Türkler hakkında şu yorumları yapmıştır:

“İzmir şehri güzel ve [bir o kadar] korkunç bir yerdir, denizden sadece birkaç mil uzaktadır. Sarazenler, ki onlara Türkler denilir, şu anda tüm Anadolu'da olduğu gibi Hristiyanların tamamını kovduktan, öldürdükten ya da köle ettikten sonra şehre sahip olmuşlardır. Apokalypsis'de zikrettiğimiz gibi merhum Evangelisten Johannes hariç olmak üzere onlar [Türkler] pek çok güzel kiliseyi harap etmişlerdir. Merhum Evangelisten Johannes Kilisesi yaralanmamıştır ama onu Muhamed'in kurallarına göre kendi ihtiyaçları için kullanmışlardır [camiye dönüştürmüşlerdir]. Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmesinden beri bölgenin eski ismi unutulmuş şimdiki kâfir sakinleri ise bölgeye Türkiye ismini vermiştir.”¹¹

Boldensele, Hristiyan mülklerinin Müslümanların eline geçmesinden büyük ölçüde rahatsız olmuşsa da İzmir'deki Evangelist kilisesinin zarar görmemesine vurgu yapmıştır. Ege Denizi'ndeki çok sayıdaki ada pek çok Avrupalının olduğu gibi Boldensele'nin de dikkatini çekmiştir: “*Buradan sonra pek çok adayı ziyaret ettim – çünkü denizin bu kısmında çok fazla ada vardır – bir kısmında insanlar yaşıyordu ve çoğu varlık içindeydi, ama şimdi Türk hakimiyetine müteakip [adalar] tamamen terk edilmiştir.*”¹² Anadolu'daki Türk ilerleyişinin Ege'deki Bizans ve Hristiyan varlığını tehdit etmesine dikkat çeken müellif seyahatine zaman zaman Anadolu kıyılarında

⁹ Helmut Lahrkamp, “Mittelalterliche Jerusalemfahrten und Orientreisen westfälischer Pilger und Kreuzritter”, *Westfälische Zeitschrift*, 106 (1956), s. 321.

¹⁰ Van der Vin, a.g.e., s. 30.

¹¹ Ferdinand Khull, *Zweier deutscher Ordensleute: Pilgerfahrten nach Jerusalem in den Jahren 1333 und 1346, Nach ihren eigenen Aufzeichnungen erzählt*, Graz 1895, s. 10.

¹² Khull, a.g.e., s. 10.

devam etmiştir. “Anadolu’da Patara şehrinin kıyısı boyunca ilerledim... Myra şehrine vardım.” Bu şehirlerde Hristiyanlığa hizmet etmiş önemli isimlerden bahseden seyyah, anlatısına şöyle devam etmiştir:

“Daha sonra ünlü Girit ve Rodos adasını gördüm. Rodos Adası, Kudüslü Hospitalier şövalyelerinin güç kullanmasıyla Konstantinopolis İmparatorluğu’ndan ayrılmıştır, bundan böyle orada bu tarikat büyük toplantılarını yapmış ve adayı kendi tarikatlarının merkezi olarak ilan etmişlerdir. Ada, deniz sayesinde Türk imparatorluğundan ziyadesiyle uzakta kaldığı için sağlam ve güzeldir.”¹³

Boldensele’nin Rodos adasıyla ilgi anlatısı bu satırlardan ibarettir. Müellif, Hospitalier tarikatının adayı kendilerine üs ve önemli bir merkez edinmelerine dikkat çekmiştir. Gerçekten de tarikat, adaya yerleştikten sonra adanın ismini alarak literatürde “Rodos şövalyeleri” olarak anılmıştır.

3) Ludolf von Sudheim

Sudheim’in hayatıyla ilgili bilgilere kısmen yazdıklarından ulaşılmaktadır. Westfalyalı bir rahip olan Sudheim’in doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. Sudheim, 1336 ile 1341 yılları arasında hac vazifesini yapmak amacıyla Doğu’da geçirmiştir. İspanya kıyılarından İtalya ve Yunan yarımadası boyunca ilerleyen Sudheim, Ege’ye vardığında Batnaz, İzmir, Girit, Rodos, Kıbrıs üzerinden İskenderiye’ye çıkmıştır. Kutsal Topraklar’a vardığında Hebron şehrinde (El Halil) dört Almanla görüşmüştür. Bunlardan biri de Boldensele’dir. Uzun bir süre Kutsal Topraklar’da kalan Alman seyyah bölgeyi, eserinde detaylı bir anlatımla okuyucuya sunmuştur. Yaklaşık beş yıllık seyahatinin ardından Konstantinopolis üzerinden Balkan coğrafyasını da gezerek yurduna dönmüştür.¹⁴ Sudheim, Avrupa’ya döndükten yaklaşık sekiz, dokuz yıl sonra (1350) seyahatname türü eserini yayımlamıştır. *De itinere terrae sanctae* başlığıyla Latince olarak yayımlanan eserin kırk civarında el yazması nüshası ve yayımlandıktan hemen sonra farklı Almanca çevirileri bulunmaktadır. Evelt’e göre Sudheim eseriyle okuyucuya bir seyahat betimlemesi değil rehber bir kitap bırakmak istemiştir.¹⁵ Sudheim, seyahatnamesini Paderborner piskoposu Balduin von Steinfurt (1341-1361)’a ithafen yazmıştır. Sudheim, eseriyle hac seyahatinin ayrıntılarını okuyucuya vermeyi amaçlamamıştır, sadece hacılar için bir

¹³ Khull, a.g.e., s. 11.

¹⁴ Halm, a.g.e., s. 36, 43, 44.

¹⁵ J. Evelt, “Ludolf von Suthem, Pfarrer im Hochstift Paderborn und dessen Reise nach dem Heiligen Lande”, *Zeitschrift für vaterländische Geschichte und Alterthumskunde*, 10 (1859), s. 9, 13; Georg Schnath, “Ludolf von Sudheim”, *Neue Deutsche Biographie*, 15 (1987), s. 302; Wilhelm von Heyd, “Ludolf von Sudheim”, *Allgemeine Deutsche Biographie*, 19 (1984), s. 388 vd.

seyahat el kitabı hazırlamayı hedeflemiştir. Yakın Doğu'nun coğrafyası ve halkları üzerine yaptığı betimlemelerden dolayı coğrafyacı Carl Ritter onun eserini 14. yüzyılın en iyi kılavuzu olarak yorumlar.¹⁶

Rotaları ve hedefleri aynı olmasına rağmen Boldensele ve Sudheim'ın seyahatnameleri birbirinden oldukça farklıdır. Boldensele maiyetiyle birlikte soylu biri olarak bağımsız seyahat etmiştir. Sudheim, Doğu'ya muhtemelen Armenya krallığının ordusundaki bir Alman şövalyenin hizmetindeki baş rahip olarak gitmiştir. Bu yüzden hac vazifesini yerine getirdikten hemen sonra yurduna dönmemiş kralların ve prenslerin arasında Doğu'da beş yıl geçirmiştir.¹⁷

Sudheim'ın eseri 14. yüzyıl Alman hacı seyyahlar arasındaki en detaylı çalışmadır. Onun Ege Denizi üzerindeki adalarla ilgili betimlemeleri İzmir'den ayrılmasıyla başlar:

“İzmir'den pek çok farklı adaya doğru yol alındı. Şunu bilmelisiniz ki denizin bu kısmında hem büyük hem de küçük olmak üzere yedi yüzden fazla ada vardır ki bunların bir kısmı iskân edilmişken diğer kısmı terk edilmiştir, adaların pek çoğu özel üstünlüklere sahiptir ve bazıları ise zehirli köklerle ve aşırı zehirli yaratıklarla doluyken diğerleri tüm güzellikleri barındırmaktadır.”¹⁸

Boldensele, Ege Denizi üzerinde çok sayıda ada olduğunu belirtmişse de kesin bir sayı vermemiştir. Sudheim ise farklı özelliklere sahip yedi yüz civarında ada olduğunu belirtmiştir.

Sudheim yoluna isimlerini belirtmeden bazı adalar hakkında bilgi vererek şöyle devam etmiştir:

“Bu adalar arasında bir tane küçük vardır ki orada çok sıcak su çıkan bir kaynak vardır, sanki bir çaydanlık gibi kaynar ve de zehirlidir, bir kuş o suyun üzerinden uçsun, ölür. Bu adanın yanında küçük bir tane vardır ki çevresi zar zor iki mildir, üzerinde küçük bir kilise vardır. Bu ada üzerinde erkek geyikler ve başka vahşi hayvanlar vardır, ada bu hayvanlar için az bulunur bir yaşam alanıdır...”¹⁹

¹⁶ Lehrkamp, a.g.m., s. 322 vd.

¹⁷ Van der Vin, a.g.e., s. 31.

¹⁸ Ludolf von Suchen, *Reisebuch ins heilige Land in niederdeutscher Mundart*, yay. haz. J. G. Ludwig Kosegarten, Greifswald, 1861, s. 23; Ludolf von Sudheim, *Ludolph von Suchem's Description of the Holy Land and of the Way Thither Written in the Year A.D. 1350*, trnslt. Aubrey Stewart, London, 1895, s. 32.

¹⁹ Sudheim, a.g.e., s. 32.

Alman seyyah, ziyaret etme fırsatı bulduğu adaların coğrafi ve fiziki şartları hakkında okuyucuya bilgi vermiştir. Seyahat notlarına şu şekilde devam etmiştir:

“Bu adadan çok da uzakta olmayan başka çok iyi bir ada vardır ki ona Peyra denir, orada şap denilen taşın üç şekli bulunur ki aşırı derecede bulunduğu için tüm dünyaya buradan ihraç edilir. Uzun zaman geçmeden önce Cenevizler bu adayı Türklerden zorla almış ve onu orijinal biçiminde yeniden inşa etmiş ve piskoposluğa çevirmişlerdir. Bu ada, Türkiye'nin yanındadır ve ada ile Türkiye arasında bir köprü vardır, eğer ada sakinleri yardım etmezse Türkler köprüden geçemezler, birinin geçmesine izin vermek iki taraf arasındaki barış ya da savaş durumuna bağlıdır...”²⁰

Müellif seyahatinin bu noktasında Ege Denizi'ndeki diğer adalardan bahsetmenin çok fazla vakit alacağını belirtmiş ve Anadolu kıyısına çıkmıştır. Patara ve Mirrhea (Mira) şehrini ziyaret etmiştir:

“Mira'dan geçip deniz yoluyla ilerlerseniz, çok güzel ve dikkat çeken Girit adındaki adaya varırsınız. Girit'te bir zamanlar bir krallık varmış fakat bu adada çok sayıda kale ve şehir yoktur. Adanın en büyük şehri Kandiye'dir. Bu adanın büyük kısmı kışlık odun için yakılmıştır. Venedikliler bu adayı savaş yoluyla Bizans'tan almıştır. Girit'ten diğer güzel ve önemli bir ada için yola çıktık.”²¹

Alman seyyah Girit'ten sonra Rodos'a ulaşmıştır. Rodos ile ilgili betimlemeleri şu şekilde başlamakta:

“Bu ada dünyanın yedinci bölgesinde tek başına durması, bölgeyi bölmesi ve işaretlemesinden dolayı Rodos diye anılır. Rodos Adası dağlık oluşu, çok temiz bir havasının olması ve ala geyik denilen vahşi hayvanlarla dolu olmasıyla son derece değerlidir. Dahası denizin herhangi bir yerinde yolculuk ediyorsanız bu adanın üzerinden ya da yakınından geçmelisiniz. Bu adada Rodos adında bir şehir vardır. Yüksek duvarları ve insan elinin onları nasıl yerlerine koyduğu bir merak konusu olan öyle büyük taşlarla inşa edilmiştir ki ve kırılmayan kuleleriyle son derece güzel ve güçlüdür. Akka kaybedildiğinde Kudüslü St. John [şövalyelerinin] başındaki kişi ve tarikat üyeleri adayı Bizans'tan savaş yoluyla almıştır. Onlar adayı yıllarca kuşatmışlar fakat rüşvetle ada sakinlerini yenerek Rodos'a asla sahip olmak istememişlerdir, böylece ada sakinleri kendi rızalarıyla adayı onlara teslim etmişlerdir. Bunun sonucu olarak tarikat üyeleri adayı kendilerine üs edinmişler ve de bugüne kadar orada ikamet etmişlerdir. Orada üç yüz elli tarikat üyesi ve üstad-ı azam vardır ki benim zamanındaki kişi Elyonus'dur”²²,

²⁰ Sudheim, a.g.e., s. 32, 33.

²¹ Suchen, a.g.e., s. 23; Sudheim, a.g.e., s. 33.

²² Hellion de Villeneuve (1327-1346).

o çok yaşlı ve cimri bir adamdır, sayısız hazine biriktirmiş ve Rodos'ta çok sayıda bina inşa ettirmiştir, tarikatı büyük borçlardan kurtarmıştır.”²³

Alıntıda Sudheim, Rodos Adası'nın coğrafi durumu, Hospitalier tarikatının eline geçişi ve kendisinin adada bulunduğu dönemde tarikat lideri hakkında bilgi vermiştir. Sudheim adanın Türkiye ile bağlantısını ve adadaki Türk varlığına dair şu bilgileri aktarmıştır:

“Bu ada, Türkiye'den bir insan sesinin ulaşacağı bir alan içinde yer alır ki oradan denizin bir koluyla ayrılmıştır... ve ülkenin ürünlerinin üçte birlik kısmı Türkiye'dendir... Tarikat üyeleri adada kalan Türklerle ateşkes içindedir, ancak denizde ve Türklerin Hristiyanlara zarar verdikleri yerlerde ateşkes halinde değillerdir.”²⁴

Müellif, seyahatnamesinde Rodos ve çevredeki adalarda bulunan Hospitalier tarikatının yakındaki Türklerle olan ilişkilerini ve Türk tehdidine karşı aldıkları önlemleri anlatmaya şu şekilde devam etmiştir:

“Hospitalier şövalyeleri mısır, şarap, zeytin yağı ve pek çok çeşit meyveyle dolu olan Lango adında [Kos Adası] başka bir adayı da ellerinde tutmuşlardır ve orada Rodos'tan giden elli tarikat üyesi ikamet eder. Yine tarikat üyeleri iyi ve verimli küçük bir adayı daha ellerinde bulundurur ki onun ismi Castelroy'dur [Kızıl Hisar Adası/Meis Adası], bu ada, bir zamanlar Türkler tarafından heba edilmişse de şimdi tarikat üyeleri ve onların ücretli askerleri oraya iyice yerleşmişlerdir. Orada son derece güçlü ve yüksek bir kale vardır, kaleden denizin herhangi bir yerine giden gemilerin tamamı neredeyse elli millik bir mesafeden görülebilir ve de o zaman onlar Rodos, Kos ve diğer Hristiyan yerleşimlerdeki yoldaşlarına işaret gönderirler. Gün içinde dumanla, geceleri bayraklarla denizde kaç adet gemi olduğunu bildiriler ve böylece tarikat üyeleri ve Hristiyanlar, gemilerin sayısına göre savaş ve savunma hazırlıkları yaparlar. Bu ada, Hristiyanlar için son derece kullanışlıdır, çünkü tarikat üyeleri bu adayı ve kaleyi ellerinde tutukları müddetçe Türkler, gemileriyle Hristiyanlara zarar veremezler.”²⁵

Sudheim eserinde sadece gözlemlerini kaleme almamış, aynı zamanda çevresinde dinlediği tarihi olayları da anlatma gereği duymuştur. Hospitalier tarikatından önce Ege adalarının Türklere bağlı olmasına ve burada yaşayan Hristiyanların Türklere vergi ödemesini şöyle anlatmıştır. “*Rodos, Kos, Hristiyanların yaşadığı tüm diğer adalarda bölgeye tarikat üyelerinin gelmesinden önce Türklere haraç ödemek alışkanlıktı fakat şimdi Tanrının lütfuyla tarikat üyeleri bu düzeni çevirdi.*”²⁶ Bu satırların ardından müellif

²³ Suchen, a.g.e., s. 24; Sudheim, a.g.e., s. 34.

²⁴ Suchen, a.g.e., s. 25; Sudheim, a.g.e., s. 36.

²⁵ Suchen, a.g.e., s. 25; Sudheim, a.g.e., s. 36.

²⁶ Suchen, a.g.e., s. 25; Sudheim, a.g.e., s. 36, 37.

Rodos'un Hospitalierin eline geçmesi karşında Türklerin adayı alma girişimini ve başarısızlıklarını anlatmıştır. Sudheim'in anlatısında Kudüslü Hospitalier tarikatı, Türklere büyük bir ders vermiştir.

Rodos ile ilgili anlatısını Sudheim adadaki kutsal kalıntılardan bahsederek sonlandırır:

“Rodos'ta ayrıca pek çok değerli kutsal kalıntı vardır, bunların arasında piriñçten yapılmış bir haç vardır ki bu hacın İsa'nın havarilerinin ayaklarını yıkadığı bir leğenin içinden çıktığına inanılmaktadır... Adadaki bu haç ve diğer kıymetli kalıntılar bir zamanlar Templier [şövalyelerine] aitti, tüm bu metalar ve kalelerin sahibi şimdi Hospitalier'dir. Rodos'un diğer tüm ihtişamlarını ve Hospitalierin tüm zaferlerini anlatmak çok fazla vakit alır.”²⁷

4) Lorenz Egen ve Peter Sparnau

Aynı haç kafilesinde Kutsal Topraklar'a giden Lorenz Egen ve Peter Sparnau'nun seyahat notları büyük ölçüde örtüştüğü için iki hacı seyyahı bir başlık altında incelenmekte fayda vardır. Yaşamlarına dair çok fazla bilgi bulunmayan seyyahların güzergahlarına ve kafile arkadaşlarına dair bilgilere yazdıklarından ulaşılmaktadır. 1385'te Peter Sparnau ve Ulrich von Tennstädt, Konstanz'tan Münih'e doğru yola çıkmışlardır. 31 Temmuz'da odacıları Claus Frybate ile Armstadt'tan ayrılmışlardır. Venedik'te Nicolao Spendener, Johannes Wickersheim, Lorenz Egen, Hans Mettler ve Hans der Koch ile buluşup yola çıkmışlardır. Deniz yoluyla 20 Ağustos'ta İskenderiye'ye varmışlar, oradan Kahire'ye, Sina Dağı'na gitmişlerdir. Azize Katerina Manastırını ziyaret ettikten sonra Beyrut'a ulaşmışlardır. Kıbrıs üzerinden gittikleri Rodos'ta Espetis von Besnek, Conras von Weitra ve Johannes Witperge ile buluşarak Konstantinopolis üzerinden Tinova, Hermannstadt, Ofen, Viyana oradan da Prag'a ulaşmışlardır.²⁸

Peter Sparnau ve Lorenz Egen'in hac seyahatlerini anlattıkları kısa metinleri Almanca yazmışlardır. Sparnau'nun metni esas anlamda hacıların günlük işlerini karşılamak amacıyla kaleme alınmış bir kılavuz gibidir. Sparnau ve Egen'in metinleri büyük ölçüde aynıdır. Egen, seyahat notlarını Rodos'ta ikamet ettiği sırada kesmiştir. Sparnau ise metninde Rodos'tan sonra

²⁷ Suchen, a.g.e., s. 26, 27; Sudheim, a.g.e., s. 37.

²⁸ R. Röchricht, H. Meisner, *Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande*, Berlin 1880, s. 468, 469; Christian Halm, Werner Paravicini, *Europäische Reiseberichte des späten Mittelalters: Eine analytische Bibliographie, Deutsche Reiseberichte*, Frankfurt am Main 1994, s. 55, 56.

Anadolu kıyısına çıkmasını, İzmir şehrini ve çevresini anlatmaya devam etmiştir.²⁹

Her iki metin karşılaştırıldığında Egen ve Sparnau'nun Beyrut'tan bir Venedik gemisiyle yola çıkarak Rodos'a vardıkları anlaşılmaktadır. Sparnau, Beyrut ve Rodos arasının on günlük mesafede olduğunu ve iki nokta arasında Kıbrıs Adası'nın bulunduğunu belirtmiştir. Her iki hacı seyyah Rodos'ta varlıklarını sürdüren Hospitalier hakkında kısaca bilgi vermişlerdir. Adanın iklimini ve doğal güzelliklerini kısaca betimlemişlerdir.³⁰

Sonuç

4. yüzyıldan itibaren Kudüs, Avrupa'daki Hristiyanların dikkatini çekmeye başlamış, Orta Çağ boyunca Kutsal Topraklar hacıların uğrak yeri olmuştur. Rodos, Avrupa'dan Kudüs'e deniz yoluyla giden hacıların önemli bir durağı olmuştur. 14. yüzyıl boyunca çok sayıdaki Alman hacı Kutsal Topraklar'a giderken veya memleketlerine dönerken Rodos'ta ikamet etme fırsatı bulmuştur, ancak bunlardan sadece dört tanesi Rodos ve çevresi üzerine gözlemlerini kaleme almışlardır. Wilhelm von Boldensele 1334-1336, Ludolf von Sudheim 1336-1341 yılları arasında Kutsal Topraklar'a gitmiştir. Her ikisi de Kudüs'e giderken adayı görme fırsatı bulmuştur. Lorenz Egen ve Peter Sparnau ise 1385'te Kudüs'ten Avrupa'ya dönerken Rodos'ta bulunmuştur. Dört Alman hacı seyyah, adayı ziyaret ettiklerinde Rodos'ta yönetim Kudüslü Hospitalier tarikatının elindedir. 14. yüzyılın başında ada hakimiyetini ele geçiren Hospitalier tarikatı 1522'ye kadar adayı yönetmiş ve Rodos'ta önemli izler bırakmıştır.

Boldensele ve Sudheim çok yakın tarihlerde Rodos'ta bulunmuşlardır. Genel olarak her ikisinin seyahatname türü eserleri birbirine benziyorsa da Sudheim Ege Denizi'ndeki adalar ve Anadolu kıyılarına dair daha detaylı bilgiler vermiştir. Her iki hacı seyyah Rodos'un yönetimini ellerinde bulunduran Hospitalier hakkında bilgi verirken, Sudheim adanın tarikat üyeleri tarafından ele geçirilmesini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Boldensele ve Sudheim, Rodos Adası'nın stratejik konumundan, ikliminin güzelliğinden ve topraklarının verimliliğinden övgüyle söz etmiştir. Doğu'daki Hristiyan varlığını tehdit eden Türklere karşı sert bir tutum sergileyen Alman hacılar Batı'yı kafirlere karşı yeni bir Haçlı Seferi düzenlenmesi konusunda da uyarmıştır. Egen ve Sparnau aynı zamanda Rodos'ta bulunmuş ve

²⁹ Ursula Ganz-Blättler, *Andacht und Abenteuer: Berichte europäischer Jerusalem- und Santiago-Pilger (1320-1520)*, Tübingen 2000, s. 52.

³⁰ Reinhold Röhrich, "Die Jerusalemfahrt des Peter Sparnau und Ulrich von Tennstaedt (1385)", *Zeitschrift der Gessellschaft für Erkunde*, 26 (1891), s. 489; Firedrich Keinz, "Wie Lorenz Egen von Augsburg etc. zoch gen Sant Kathareinen", *Das Ausland*, 38 (1865), s. 919.

eserlerinde ada hakkında çok kısa ve öz bilgiler vermişlerdir. 14. yüzyılın son çeyreğinde yazılan iki metin, Boldensele ve Sudheim'in eserleriyle karşılaştırıldığında adada önemli değişikliklerin olmadığı anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- ALTAN, Ebru, "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", *Belleten*, LXVI/245, (2002), ss. 87-94.
- BETSCHART, Andres, *Zwischen zwei Welten: Illustrationen in Berichten westeuropäischer Jerusalemreisender des 15. und 16. Jahrhunderts*, Würzburg 1996.
- EVELT, J., "Ludolf von Suthem, Pfarrer im Hochstift Paderborn und dessen Reise nach dem Heiligen Lande", *Zeitschrift für vaterländische Geschichte und Alterthumskunde*, 10 (1859), ss. 1-22.
- DURMAZ, Sayime, "Kuruluş Sürecinden Malta Kuşatmasına Hospitalier Şövalye Tarikatı", *2. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu, (1-4 Kasım 2013), Bildiriler Cilt I*, Ed. Cihan Yemişçi ve diğ., Bodrum 2015, ss. 466-489.
- GANZ-BLÄTTLER, Ursula, *Andacht und Abenteuer: Berichte europäischer Jerusalem- und Santiago-Pilger (1320-1520)*, Tübingen 2000.
- HALM, Christian – Werner Paravicini, *Europäische Reiseberichte des späten Mittelalters: Eine analytische Bibliographie, Deutsche Reiseberichte*, Frankfurt am Main 1994.
- HEYD, Wilhelm von, "Boldensele, Wilhelm von", *Allgemeine Deutsche Biographie*, 3 (1876).
- HEYD, Wilhelm von, "Ludolf von Sudheim", *Allgemeine Deutsche Biographie*, 19 (1984).
- KEINZ, Friedrich, "Wie Lorenz Egen von Augsburg etc. zoch gen Sant Kathareinen", *Das Ausland*, 38 (1865), ss. 917-919.
- KHULL, Ferdinand, *Zweier deutscher Ordensleute: Pilgerfahrten nach Jerusalem in den Jahren 1333 und 1346, Nach ihren eigenen Aufzeichnungen erzählt*, Graz 1895.
- LAHRKAMP, Helmut, "Mittelalterliche Jerusalemfahrten und Orientreisen westfälischer Pilger und Kreuzritter", *Westfälische Zeitschrift*, 106 (1956), ss. 269-346.
- MEINDL, Maria Christine "Wenn einer eine Reise tut, dann kann er was erzählen." (Matthias Claudius): *Das Heilige Land in spätmittelalterlichen Reiseberichten*, Wien 2010, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- NICHOLSON, Helen, *The Knights Hospitaller*, Woodbridge 2001.
- RİLEY-SMİTH, Jonathan, *The Knights Hospitaller in the Levant, c. 1070-1309*, London 2012.
- ROHRICHT, Reinhold, *Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande*, Innsbruck 1990.
- ROHRICHT, Reinhold, "Die Jerusalemfahrt des Peter Sparnau und Ulrich von Tennstaedt (1385)", *Zeitschrift der Gessellschaft für Erkunde*, 26 (1891), ss. 479-491.
- ROHRICHT, R. H. – Meisner, *Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande*, Berlin 1880.
- SETTON, Kenneth Meyer, *A History of Crusades: The Fourteenth and Fifteenth Centuries*, Vol. III, Madison, Wisconsin 1975.
- SUCHEN, Ludolf von, *Reisebuch ins heilige Land in niederdeutscher Mundart*, yay. haz. J. G. Ludwig Kosegarten, Greifswald 1861.
- SUDHEIM, Ludolf von, *Ludolph von Suchem's Description of the Holy Land and of the Way Thither Written in the Year A.D. 1350*, trnslt. Aubrey Stewart, London 1895.

Aliyazıcıoğlu, Z. İ. (2021). 14. Yüzyıl Alman Hacıların Seyahatnamelerinde Rodos ve Çevresi. ABAD, 4(7), 3-16.

- SCHNATH, Georg, "Ludolf von Sudheim", *Neue Deutsche Biographie*, 15 (1987).
- SCHWARZ, Gabriele, "Boldensele, Wilhelm von", *Neue Deutsche Biographie*, 2 (1955).
- VAN DER VİN, J. P. A., *Travellers to Greece and Constantinople: Ancient Monuments and Old Traditions in Medieval Travellers' Tales*, Volume I, İstanbul 1980.
- WOLF, Gerhard, "Deutschsprachige Reiseberichte des 14. und 15. Jahrhunderts: Formen und Funktionen einer hybriden Gattung", *Deutsches Literatur-Lexikon: Das Mittelalter. Autoren und Werke nach Themenkreisen und Gattungen*, ed. Wolfgang Achnitz, Berlin, Boston 2012.